

УДК 93:331

**БОРЬБА ДИСИДЕНТІВ
І ПРАВОЗАХИСНИКІВ ЗА АКТИВІЗАЦІЮ
ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ
В КІНЦІ 80-Х – НА ПОЧАТКУ 90-Х РОКАХ**

*THE STRUGGLE OF DISSERTATIONS AND HUMAN
RIGHTS CREATORS FOR ACTIVATI
ON OF PUBLIC-POLITICAL LIFE IN THE END
OF THE 80'S - AT THE BEGINNING
OF THE 90TH CENTURY*

Вербицький Б. Д.,

аспірант кафедри історії та філософії історії,
Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова (Київ, Україна), e-mail:
bo4epur@gmail.com

Verbytskyi B. D.,

postgraduate student of history and philosophy of
history, National Pedagogical Dragomanov University
(Kyiv, Ukraine), e-mail: bo4epur@gmail.com

Придушення опозиційних сил на початку 1970-х рр. та ув'язнення на тривалі терміни переважної більшості дисидентів, а пізніше і правозахисників, загасили на певний час активні конспіративні дії незгодних. Проте поступова, задекларована радянським керівництвом лібералізація та тиск Заходу сприяли звільненню «в'язнів сумління» у другій половині 1980-х рр. Непересічне місце в активізації громадсько-політичного життя цього періоду зайняли імена братів Горинів – Михайла та Богдана.

Ключові слова: дисиденти, УРСР, КДБ, Михайло Горинь, Богдан Горинь, УГС, НРУ.

The suppression of the opposition forces in the early 1970's and the imprisonment for long periods of the overwhelming majority of dissidents, and later human rights activists, extinguished for some time the active conspiratorial actions of disagreeing. However, gradually declared by the Soviet leadership liberalization and pressure from the West contributed to the release of «prisoners of conscience» in the second half of the 1980s. The names of the Gorinov brothers – Mikhail and Bogdan took an extraordinary place in activating the socio-political life of this period.

Keywords: dissidents, Ukrainian SSR, KGB, Mykhailo Goryn, Bogdan Horyn, UGS, Rukh.

Курс на здійснення перебудови, проголошений М. Горбачовим у 1985 р., приніс істотні зміни в низку сфер суспільного життя. Безумовно, заявлені трансформації не могли не позначитися на суспільно-політичній ситуації в УРСР.

Щодо дослідження правозахисного руху кінця 1980-х рр. і участі дисидентів у здобутті Україною незалежності наразі є ряд ґрунтовних праць. Серед них виділяються монографії Г. Касьянова «Незгодні. Українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років», Ю. Данилюка «Опозиція в Україні: (друга половина 50-х–80-ті рр. ХХ ст.)», А. Русначенко «Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х років». Щодо УГС і НРУ найповнішу інформацію знаходимо в фундаментальній праці «Українська Гельсінська Спілка у спогадах і документах», «Убити дракона (3 історії Руху та нових партій України)» О. Гараня, «Історія Народного руху України» В. Ковтуна.

Досліджуючи питання національної символіки та участь братів Горинів у її відновленні, як загальнонаціональної і, зокрема, атрибутики

майбутньої незалежної держави України, на допомогу приходять матеріали спецслужб. Так, наприкінці 1988 року в інформаційній довідці, надісланій ЦК КПУ, повідомляється що останнім часом активно поширюються розмови про відродження національної символіки – тризуба та жовто-синього прапора та можливість їхнього офіційного визнання на конституційному рівні як символів УРСР. Підкреслюється, що найбільш послідовно щодо позитивного вирішення цього питання виступали В. Чорновіл, М. Горинь, С. Набока, В. Шевченко. Останній підготував історичну довідку за дорученням лідерів УГС, яка була передана за кордон та розповсюджена прес-службою УГС та студентським об'єднанням «Громада» [7, с. 594–595].

Щодо взаємовідносин очільників УГС, варто зацентувати окрему увагу. У своєму інтерв'ю В. Кіпіані та В. Овсієнку М. Горинь згадує, що після повернення з ув'язнення Л. Лук'яненка, у січні–лютому 1989 р. відбулося засідання Координаційної Ради УГС, на якому проявилось перше непорозуміння між лідерами – Л. Лук'яненком та В. Чорноволом. Останній хоч і підтримав керівництво спілкою Л. Лук'яненком, проте прагнув зберегти суттєвий вплив на процеси, що відбувалися. До того ж лідер УГС не бажав бути формальним головою, а відразу взявся до роботи, пов'язаної з керівництвом організацією. На переконання М. Гориня, саме це бажання В. Чорновола бути провідником і його амбіції стали причиною подальшого розриву та відходу від УГС [5, с. 97].

Л. Лук'яненко також підтверджує прагнення В. Чорновола грати першу скрипку в тогочасних подіях та діяльності УГС. Він зауважує, що на лютому засіданні Всеукраїнської Координаційної Ради у Києві, В. Чорновіл, будучи головою засідання, виступав удвічі більше, ніж інші члени Виконкому разом узяті. Цей факт вразив Л. Лук'яненка, проте така ж ситуація повторилася і на наступних засіданнях. Крім того, велику дискусію викликала брошура «Що далі?», яку В. Чорновіл на прохання Л. Лук'яненка відредагував, змінивши основну суть праці [7, с. 34].

Це в свою чергу привносило додаткові протиріччя та конкуренцію в умовах необхідності консолідації зусиль демократів у триваючій боротьбі з радянським режимом.

Що стосується практичної діяльності Львівської обласної організації УГС (ЛОО УГС), то в 1989 р. членам філії вдалося налагодити випуск «Львівських новин». Відповідальними за видання часопису була редакційна колегія у складі Б. Гориня, В. Балити, Г. Левицької, В. Яворського та І. Деркача. Обсяг друкованого матеріалу складав 50 аркушів, в якому детально подавалася інформація щодо особливостей та форм боротьби проти тоталітарного режиму на Львівщині, інших регіонах УРСР та країнах соцтабору [7, с. 26].

Інтенсивними темпами відбувався процес створення Руху сприяння перебудові на

Львівщині. Слід наголосити, що Львівська обласна філія УГС підтримала розроблений проект програми Народного Руху України за перебудову (опублікований 17 лютого 1989 р. у газеті «Літературна Україна»), розроблену Ю. Мушкетиком, Д. Павличком, Б. Олійником та В. Брюховецьким, окрім пункту щодо керівної ролі КПРС у житті суспільства та держави. На той час досить активно тривала передвиборна кампанія до Верховної Ради СРСР. 12 березня 1989 львівська обласна радянська влада дала вказівки розганяти мітинги, організовані в тому числі УГС. За активної дії Б. Гориня було арештовано на 15 діб [9, с. 265].

Досить активну участь у виборах народних депутатів СРСР зайняла ЛОО УГС. Слід зазначити, що філія заявила про підтримку на виборах Ростислава Братуня, голову Львівської регіональної організації Спілки письменників УРСР, який в переважній більшості підтримував позиції УГС. Виборча програма останнього була надрукована у випуску «Львівських новин». На своїх засіданнях 20 та 27 лютого 1989 р. Рада ЛОО УГС вирішила максимально використати зустрічі з кандидатами у народні депутати СРСР з метою поширення інформації про діяльність УГС. Так, 25 лютого Богдан та Михайло Горині під час однієї з таких зустрічей в кінотеатрі О. Довженка висловились проти підтримки кандидатів І. Вакарчука та О. Маслака як кандидатів у депутати вищого законодавчого органу СРСР. На їхню думку, програмні засади вище зазначених кандидатур були досить поверхневими та не давали чітких відповідей на актуальні питання суспільно-політичного життя [1, с. 144].

Доволі цікаві відомості про суспільно-політичну ситуацію у Львівській області та участь братів Горинів в політичній діяльності, містить інформаційна записка начальника Управління КДБ УРСР у Львівській області С. Малика секретарю Львівського обкому КПУ Я. Погребняку від 10 травня 1989 року. В повідомленні зауважено, що лідери УГС та частина активістів з інших неформальних об'єднань – «Товариство Лева», «Товариство української мови» намагаються організувати бойкот виборів незручних для них кандидатів у народні депутати СРСР. Підкреслено, що у травні 1989 року брати Горині організували засідання групи «УГС», на якому було прийнято рішення зосередити основні зусилля в останні дні виборчої кампанії на Дрогобиччині, найбільш не охопленому агітаційною роботою регіоні. Для цього передбачалось виготовити додатково 3 тис. листівок, які мали бути надруковані на друкарських машинах М. Гориня та В. Чорновола. Більше того, за даними спецслужб М. Горинем було підготовлено спеціальне «Звернення» до військовослужбовців Червоної Армії, що проходили службу на Львівщині [7, с. 611]. Ці наведені характеристики відображали серйозне занепокоєння КДБ братами Горинями і їхнього впливу через здійснення активної суспільно-політичної діяльності.

3 травня 1989 р. Богдан Горинь, виступаючи на черговому багатотисячному мітингу, закликав

львівську спільноту бойкотувати вибори. Також було порушено питання якнайшвидшого скликання установчих зборів Львівської обласної організації Народного Руху України. Уже 7 травня відбулися організаційні збори, учасники яких підтримали пункт про необхідність перетворення СРСР на федерацію і жодним словом не згадали керівну роль партії та соціалізм. Була обрана Президія Ради Львівської організації НРУ, до якої увійшов М. Горинь. Після того як він став Головою Секретаріату НРУ та переїхав до Києва, його місце в президії зайняв брат Богдан [1, с. 149–150].

16 травня 1989 р. відбувся Пленум ЦК КПУ «Про завдання партійних організацій республіки по посиленню партійно-політичної роботи в сучасних умовах». Його результати активно обговорювались у різних суспільних групах населення. Не оминув своєю увагою цю подію М. Горинь, який 17 травня на мітингу у Львові заявив, що в доповіді неправомірно звинувачена в націоналізмі та порушенні правопорядку УГС та закликав присутніх засудити хибні звинувачення [7, с. 612].

Значну частку роботи М. Гориня займала підготовка резолюцій різного роду зборів, зібрань, мітингів. Так, напередодні мітингу 29 травня 1989 р. біля стадіону «Дружба» саме з-під його пера був розроблений проект резолюції зібрання, який складався з 6 конкретних вимог. По-перше, висловлювався протест голові Президії ВР УРСР В. Шевченко, за введення громадськості в оману щодо відсутності випадків ув'язнення львівських активістів та направити його до Москви на з'їзд депутатів. По-друге, пропонувалося звернутися до делегатів з'їзду народних депутатів СРСР щодо негайного звільнення політв'язнів, що ще відбували покарання у таборах та активістів, затриманих під час проведення виборчої кампанії. Важливим пунктом документу є вимога заборони будівництва нового блоку Рівненської АЕС та, як наслідок, затоплення козацьких могил. Був окремих пункт, присвячений підтримці легалізації УГКЦ [4, с. 342–343].

Варто зазначити, що проект резолюції був схвально оцінений учасниками маніфестації, проте через організаційні проблеми не був проголосований.

Помітною подією цього періоду стала маніфестація 13 червня 1989 р., приурочена 1-й річниці проведення першого мітингу часів перебудови. Ініціаторами виступили брати Горині, які очолили у Львові колону в напрямку пам'ятника І. Франку. Учасники мали з собою 14 жовто-синіх стягів. У своїй промові М. Горинь значну увагу сфокусував на зростанні значення мітингів в підйомі громадської активності населення та руху за українізацію УРСР [7, с. 622].

Через тиждень, 20 червня 1989 р. Богдан Горинь відправився з візитом до Польщі, де перебував більше місяця. Метою поїздки було ознайомлення з польським досвідом опозиційної боротьби, що було дуже доречним, враховуючи активізацію громадсько-політичного життя в УРСР у другій

половині 1980–х рр. За час, перебування у Польщі, йому вдалося взяти участь у низці важливих зустрічей з провідними діячами польського політичного та інтелектуального бомонду – С. Козаком, В. Мокрим, Я. Куронею, М. Чехом, А. Міхніком і ін. [3, с. 401].

2 вересня 1989 року у Львові відбувся санкціонований мітинг, присвячений обговоренню проекту закону про вибори народних депутатів УРСР. Виступаючи на зборах Б. Горинь закликав присутніх до страйків, щоб не допустити затвердження владою антидемократичного законопроекту. Його думку підтримав В. Чорновіл [7, с. 664].

Важливе місце в діяльності братів Горинів відіграв I установчий з'їзд Народного Руху України за перебудову (8–10 вересня 1989 р.). Вони брали якнайактивнішу участь. Михайло Горинь був Головою Секретаріату Народного Руху України за перебудову, починаючи з липня 1989 р. здійснював основну підготовку до проведення з'їзду, отримавши запрошення долучитись до цієї важливої ділянки роботи від Івана Драча та Дмитра Павличка. В свою чергу Богдан Горинь був делегатом від найчисельнішої Львівської обласної організації (нараховувала 190 осіб).

Учасниками з'їзду М. Горинь був запропонований до складу редакційної комісії, проте В. Чорновіл висловив думку, що більш прийнятним місцем для М. Гориня буде президія. Відповідно до результатів голосування була обрана робоча президія у складі 7 чоловік, до якої увійшов і М. Горинь.

9 вересня розпочалися обговорення поточних та запланованих задалегідь питань. Особлива дискусія розгорнулася щодо Статуту організації, зокрема питання символіки. М. Горинь запропонував окремим пунктом виділити українську символіку як символіку Руху та українського народу. С. Набока та С. Фурманюк поставили під сумнів таку можливість, оскільки перший вважав, що національні символи не можна привласнювати, а другий висловив думку, що робітники Донбасу під жовто–синім стягом ходити не будуть. Знизив градус дискусії головуючий Д. Павличко, який заявив, що потрібно і надалі працювати під українською символікою, не виокремлюючи це в Статуті Руху [10, с. 246–247].

Наприкінці засідання з'їзду М. Горинь зачитав підготовлений проект резолюції про утворення Народного руху України за перебудову. В ньому було визначено, що з'їзд приймає Статут та Програму організації та проголошує утворення громадського–політичного руху, іменованого Рухом [10, с. 270].

У заключний день проведення масштабного зібрання Михайло Горинь головував на пленарному засіданні. Під час запрошення до слова В. Чорновола проявилися досить характерні риси обох делегатів. Згідно прийнятого регламенту кожен виступаючий мав сім хвилин. В. Чорновіл прагнув виступити п'ятнадцять. На правах головуючого М. Горинь наполіг на дотриманні регламенту, хоча

група підтримки В. Чорновола і він сам прагнули протиснути в порядку виключення збільшення часу для доповіді. В результаті час, відведений голові прес–служби УГС обмежився десятьма хвилинами після відповідного голосування залу [10, с. 279].

Слід зазначити, що М. Горинь майже завжди виступав за дотримання встановленого регламенту. Така організованість та відданість процедурам була досить позитивною рисою, що високо цінувалася оточуючими. Як результат, можемо припускати, що це відіграло свою роль при обранні М. Гориня як основної кандидатури на пост Голови Секретаріату НРУ. В свою чергу В. Чорновіл зловживав можливістю мати більше часу для доповідей під час мітингів, зібрань, що зазначає лідер УГС Л. Лук'яненко [7, с. 32].

Основним питанням порядку денного заключного дня були вибори голови та керівних органів Руху. На посаду голови було запропоновано 5 кандидатів: І. Драча, В. Яворівського, М. Гориня, Л. Танюка та Г. Мусієнка. У свою чергу, М. Горинь та В. Яворівський взяли самовідвід. Більшістю голосів делегатів з'їзду Івана Драча було обрано першим головою НРУ за перебудову, першим заступником голови став С. Конев, заступниками В. Яворівський, В. Черняк та М. Горинь [10, с. 489].

По завершенню з'їзду НРУ за перебудову в інтерв'ю «Голосу Америки» Б. Горинь заявив, що сам факт проведення такого заходу уже є поразкою радянського партійного апарату. На його думку головним завданням НРУ має стати відміна антидемократичного проекту виборчого Закону, прийняття одного з альтернативних прийнятних варіантів і як результат обрання активних учасників НРУ до Верховної Ради УРСР [7, с. 673].

Як бачимо, Богдан Горинь зайняв досить принципову позицію щодо виборчого законодавства, розглядаючи НРУ за перебудову як дієвий інструмент для досягнення поставлених цілей.

КДБ інформувало керівні партійні та урядові органи щодо керівних органів Руху, в які було обрано 24 представники від УГС. Відзначено, що активісти самодіяльних організацій вважають, що їм вдалося значно зміцнити свій вплив в НРУ. Особливі надії у цьому питанні покладалися на одного з лідерів УГС М. Гориня, очільника Секретаріату та членів УГС В. Лінчевського, В. Муляву, М. Поровського та ін. [7, с. 670].

Ще у вересні 1989 р. управління КДБ у Львівській області інформувало, що лідери УГС, в тому числі брати Горині, попередньо запланували висунути свої кандидатури по Львівському виборчому округу на виборах до Верховної Ради УРСР. Проведені роз'яснювальні бесіди зі сторони керівників місцевих партійних органів, за оцінками оперативників, були ними не сприйняті. Було рекомендовано вжити заходів щодо недопущення спроб лідерів УГС стати кандидатами у народні обранці від трудових колективів та підприємств міста Львова [7, с. 650–651].

18 листопада 1989 р. опозиційні радянській владі сили створили «Демократичний блок

України», який об'єднав 43 громадські організації. Обговорюючи формат участі УГС у майбутніх виборах на засіданні Ради ЛОО УГС 6 та 13 листопада, Б. Горинь переконував соратників у необхідності об'єднання в рамках єдиного фронту уже через місяць. У проміжок з 13 по 15 грудня, Б. Гориня було висунуто кандидатом у народні депутати УРСР від Ходорівського заводу «Поліграфмаш», Жидачівської целюлозно-картонної фабрики та Львівського лісотехнічного інституту [1, с. 167–168].

В свою чергу М. Горинь спрямував свої зусилля на проведення символічної акції – Живого ланцюга єднання між Києвом та Львовом, який відбувся 21 січня 1990 р. Попри певні скептичні настрої усередині Руху, захід пройшов успішно. У ньому взяло участь понад 500 тис. осіб. З самого початку Михайлу допомагав брат Богдан і спільні зусилля дали конкретний результат. Цей факт став свідченням активного пробудження національної свідомості українського народу і роль братів Горинів тут була беззаперечною та визначальною.

На початку 1990 р. Богдан Горинь після певної затримки з боку виборчої комісії був зареєстрований кандидатом у народні депутати УРСР по Жидачівському виборчому округу. Його основним суперником виступив перший секретар Жидачівського райкому КПУ В. Левко. Основний постулат виборчої кампанії Б. Гориня звучав так: «Від імперії до суверенних республік». Михайло Горинь балотувався у Львові. В результаті виборів, що відбулися 4 березня 1990 р. Б. Горинь здобув підтримку 77,1% виборців, що було найвищим показником на Львівщині. Також народним депутатом було обрано М. Гориня з результатом 70,7%. Від УГС до парламенту пройшли також В. Чорновіл, Я. Кендзьор, С. Хмара та І. Деркач [1, с. 173–174].

За результатами виборів опозиційні до КПУ народні депутати сформували об'єднання Народна Рада (нараховувала 130 осіб), заступником якого став М. Горинь. Разом з тим, він перебував у складі комісії Верховної Ради Української РСР з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин [8, с. 409].

В свою чергу Богдан Горинь став заступником Голови комісії у закордонних справах. Перший робочий візит у статусі народних обранців був здійснений братами Горинями разом з В. Чорноволом, І. Драчем, Д. Павличком, О. Влохом та І. Деркачем до Польщі. Основне завдання для української делегації полягало у нормалізації, врегулювання та налагодженні робочих конструктивних відносин з польськими колегами.

За влучним виразом В. Литвина «Б. Горинь увійшов у десятку найактивніших візитерів за кордон від українського парламенту». Протягом липня–вересня 1990 р. Б. Горинь відвідав Бельгію (11 липня), Велику Британію (16 серпня – 4 вересня) та Австралію (5–23 вересня). Візит до Бельгії відбувся на запрошення Християнсько-демократичного інтернаціоналу. Була проведена

зустріч з генеральним секретарем організації А. Луї. Захід мав не лише протокольний характер, українським парламентарем були озвучені пропозиції колективів промислових підприємств України щодо необхідності до співпраці з бельгійськими та іншими європейськими партнерами. Окрім того, цей діалог посприяв тому, що наприкінці року УРП вступила до цієї європейської політичної структури [1, с. 250–251].

У січні 1992 р. Б. Горинь у складі парламентської делегації перебував з візитом у Республіці Білорусь. Метою візиту було налагодження з колегами сусідньої держави більш інтенсивної співпраці між державами в умовах державної незалежності. Делегацію прийняв Голова Верховної Ради Республіки Білорусь Станіслав Шушкевич [6, с. 275].

Після перемоги на виборах актуальним постало питання перетворення УГС у політичну партію. 29–30 квітня 1990 р. відбувся останній з'їзд УГС, який прийняв рішення про саморозпуск та одночасне створення Української республіканської партії (УРП). Цілком очевидним є входження братів Горинів до складу нової партії. М. Горинь сконцентрувався на діяльності, пов'язаній з розбудовою Народного Руху України за перебудову та депутатським життям. Богдан Горинь очолив львівську регіональну організацію УРП і також занурився в парламентське життя.

У серпні 1990 р. відбувся візит народних депутатів УРСР М. Гориня та В. Чорновола до США, де було проведено низку зустрічей, в тому числі і на вищому державному рівні. Українських парламентарів приймав міністр оборони США Дік Чейні. За спогадами Б. Футея, на той час голови руху «Україна–2000», який був присутній на цьому прийомі, темою розмови було виділення допомоги Україні. М. Горинь під час розмови наголосив на постійній небезпеці, яка існує від Росії та можливість захоплення України. Д. Чейні прагнув отримати більше інформації, тому прямо запитав співбесідника про причини пересторог та страхів. На що М. Горинь відповів: «Як ви станете на граблі, то граблиськом боляче вдарить вас по лобі. Україну вже так вдарило двічі. То якщо вдарить третій раз, може і вбити». В свою чергу Д. Чейні обняв М. Гориня та запевнив, що цього ніколи не буде [2].

Проте події 2014 р., на жаль, стали підтвердженням слів та обґрунтованих побоювань М. Гориня майже 25-річної давнини.

Знаковою була зустріч з українською громадою у Нью-Йорку 29 серпня 1990 р. в Українському Народному Домі. В зібранні взяли участь близько 500 осіб. М. Горинь виступив на тему «Наш шлях до незалежності». Під час промови прозвучали важливі меседжі, які цікавили представників української діаспори. Було наголошено, що визначальну роль на перебіг політичної ситуації в Україні відіграють три сили: національно-визвольний рух, КПРС та західний світ. Головою Секретаріату НРУ зауважено, що усі українські демократичні сили ставлять за мету отримання незалежності, ризниці

полягає лише у тактиці та методах досягнення. На переконання М. Гориня, важливе місце в пробудженні національної свідомості українців відіграє проведення символічних акцій єднання – Живого Ланцюга 22 січня та днів вшанування козацької слави. Не оминув своєю увагою також перипетій парламентського життя, а саме прийняття Верховною Радою трьох важливих та знакових документів: Декларації про державний суверенітет України, законів про економічну самостійність та проходження військової служби українцями на території УРСР. Ці кроки є гарними інструментами для отримання повної незалежності.

Також був висловлений погляд на питання міжнаціональних відносин та додержування відповідної політики. Розмірковуючи з цього приводу, промовець зазначив, що в Україні проживає значна частка росіян та російськомовних, що робить гасло «Україна для українців» не релевантним на шляху до здобуття незалежності та побудови держави, у якій матимуть рівні права та можливості представники усіх національних меншин [4, с. 322–323].

Важлива роль М. Гориня прослідковується під час студентських виступів «Революції на граніті». З метою нормалізації суспільно-політичної ситуації у Верховній Раді УРСР була створена Погоджувальна комісія щодо розгляду вимог протестуючих. До складу комісії увійшов і М. Горинь від Народної Ради. 16 жовтня 1990 р. під час чергового засідання точилися ґрунтовні дискусії щодо формувань між представниками провладної більшості та опозицією. О. Шевченко згадує, що саме вони з М. Горинем відстоювали кожну позицію майбутнього вирішення ситуації, яке було у розробленій постанові з конкретним переліком заходів. Зокрема, передбачалось прийняти впродовж другої сесії законів: «Про референдум в УРСР» та «Про вибори в УРСР» на багатопартійній основі. Після цього в 1991 р. мав бути проведений всенародний референдум, де мало б бути підняте питання про довіру до парламенту. Одночасно, невідкладно мав бути вирішений порядок військової служби громадян України, можливість націоналізації майна Компартії та комсомолу та території України [6, с. 206].

Поразка Державного комітету з надзвичайного стану та загострення суспільно-політичної ситуації в республіці спричинили дискусії в середовищі Народної Ради. 23 серпня 1991 р. відбулося її засідання, на якому були обговорені шляхи подальших дій. Викристалізувалось дві позиції: радикальна, яка передбачала відставку керівництва Верховної Ради, зокрема Л. Кравчука, заборони діяльності КПУ та проведення виборів до рад усіх рівнів у тримісячний термін після проголошення Акту незалежності. Поміркувана частина, яка становила більшість і до якої належав М. Горинь, вимагали якнайшвидшого проголошення незалежності, а після цього вирішення інших питань, в тому числі пов'язаних із заборонаю компартії [6, с. 445].

24 серпня 1991 р. Верховна Рада УРСР прийняла історичне рішення, проголосувавши за

Акт незалежності України. Величезна суспільна підтримка та потреба, а також активні дії опозиційних депутатів Народної Ради зумовили позитивний результат не лише на табло сесійної зали, а й народної боротьби, що велась століттями за омріяну власну державу. Брати Михайло і Богдан Горині доклали колосальні зусилля для прийняття цього доленосного рішення. Закладаючи фундамент боротьби із 1960–х рр. вони пройшли крізь гоніння, переслідування, ув'язнення, підпільну роботу та відкриті політичні баталії з непримиренними опонентами. Уся їх діяльність була сконцентрована над просвітництвом українського народу, за допомогою поширення патріотичної літератури і справжніх тогочасних новин країни та світу. Їм вдалося підняти українську самосвідомість, внаслідок проведення численних національних акцій і правозахисних мітингів, а також виокремити в українців почуття самоідентичності серед інших національностей СРСР.

Список використаних джерел

1. Батенко, Т., 1997. 'Опозиційна особистість: друга половина ХХ ст. Політичний портрет Богдана Гориня', Львів: *Кальварія*, 350 с.
2. Войтко, А. 'Кабінет з вікнами на Білий дім', *Дзеркало тижня*, Вип.42, 15–22 листопада 2013. [online] Доступно: https://dt.ua/personalities/kabinet-z-viknami-na-bilyi-dim-_html
3. Горинь, Б., 2010. 'Не тільки про себе: докум. роман-колаж: у 3 кн.', Київ, 920 с.
4. Горинь, М., 2006. 'Вибране', [Б.м.]: [б.в.], 460 с.
5. 'Запалити свічу', 2009, *Михайло Горинь; упорядник В. В. Овсієнко*, Харків: *Права людини*, 328 с.
6. 'Здобуття незалежності України 1991. Історія проголошення, документи, свідчення. У 2 т.', 2011, Т.2, Житомир: *Рута*, 896 с.
7. 'Українська Гельсінкська Спілка у спогадах і документах', 2012, Київ, 814 с.
8. 'Постанова Верховної Ради УРСР «Про обрання Комісії Верховної Ради Української РСР з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин», 1990, *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*, №30, с.409.
9. Русначенко, А., 1998. 'Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950–х – початок 1990–х років', Київ: *Вид-во ім. Олени Теліги*, 720 с.
10. 'Три дні вересня вісімдесят дев'ятого. Матеріали Установчого з'їзду Народного руху України за перебудову', 2009, Київ: *Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана*, 494 с.

References

1. Batenko, T., 1997. 'Oppositional person: the second half of the XX century. Political portrait of Bohdan Gorin', L'viv: *Kal'variya*, 350 s.
2. Vojtko, A. 'Cabinet z viknami na Bilyj dim (Cabinet with windows on the White House)', *Dzerkalo tyzhnja*, Vyp.42, 15–22 lystopada 2013. [online] Dostupno: https://dt.ua/personalities/kabinet-z-viknami-na-bilyi-dim-_html
3. Goryn', B., 2010. 'Ne til'ky pro sebe: dokum. roman-kolazh: u 3 kn. (Not only about myself: a documentary novel-collage: in 3 books)', Kyi'v, 920 s.
4. Goryn', M., 2006. 'Vybrane (Selected)', [B.m.]: [b.v.], 460 s.
5. 'Zapalyty svichu (Light a candle)', 2009, *Myhajlo Goryn'; uporjadnyk V. V. Ovsijenko*, Harkiv: *Prava ljudyny*, 328 s.
6. 'Zdobuttja nezalezhnosti Ukraïny 1991. Istorija progoloshennja, dokumenty, svidchennja. U 2 t. (Obtaining independence of Ukraine 1991. History of proclamation, documents, testimony. 2 tons)', 2011, T.2, Zhytomyr: *Ruta*, 896 s.

7. 'Ukrai'ns'ka Gel'sinks'ka Spilka u spogadah i dokumentah (Ukrainian Helsinki Union in memoirs and documents)', 2012, Kyi'v, 814 s.

8. 'Postanova Verhovnoi' Rady URSR «Pro obrannja Komisii' Verhovnoi' Rady Ukrai'ns'koi' RSR z pytan' derzhavnogo suverenitetu, mizhrespublikans'kyh i mizhnacional'nyh vidnosyn (Resolution of the Verkhovna Rada of the USSR "On the Election of the Commission of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR on State Sovereignty, Inter-Republican and Interethnic Relations)', 1990, *Vidomosti Verhovnoi' Rady URSR (VVR)*, №30, s.409.

9. Rusnachenko, A., 1998. 'Nacional'no-vyzvol'nyj ruh v Ukrai'ni: seredyna 1950-h – pochatok 1990-h rokiv (National liberation movement in Ukraine: mid-1950s – early 1990s)', Kyi'v: *Iyd-vo im. Oleny Teligy*, 720 s.

10. 'Try dni veresnja visimdesjat dev'jatogo. Materialy Ustanovchogo z'i'zdu Narodnogo ruhu Ukrai'ny za perebudovu (Three days of September is eighty-ninth. Materials of the Constituent Congress of the People's Movement of Ukraine for the restructuring)', 2009, Kyi'v: *Iyd-vo «Ukrai'ns'ka encyklopedija» imeni M. P. Bazhana*, 494 s.

* * *